

ODZNAKI KRAJOZNAWCZE

Odnaki turystyczne... Fascynacja nimi zaczyna się u najmłodszych turystów. Przyciągają bowiem do siebie kształtem i barwą. Te dziecięce zauroczenie umiejętnie podtrzymywane przez rodziców, a następnie odpowiednio podsycane (i kierowane) przez kadre programową PTTK z czasem przeradza się w bakcyła poznawania Polski. I tak z reguły już zostaje.

Wszyscy turyści wiedzą, że najstarszą, bo jeszcze wywodzącą się z czasów przedwojennych jest odznaka turystyki kwalifikowanej – Górską Odznaką Turystyczną. W systemie odznak turystycznych zajmuje ona najgodniejsze miejsce; jest najbardziej ceniona. Poza nią każdy może zdobywać laury w ulubionej i preferowanej przez siebie dziedzinie turystyki kwalifikowanej: pieszej, kolarskiej, kajakowej, jeździeckiej, żeglarskiej, narciarskiej, motorowej, podwodnej czy w końcu w imprezach na orientację.

Niejednokrotnie zdobywając punkty w wybranej przez siebie dziedzinie turystyki kwalifikowanej ze zdziwieniem stwierdzamy, że mijamy ciekawe miejsca, że ocieramy się o historię, odwiedzamy i oglądamy przepiękne zabytki architektury i urzekające swoją urodą zakątki przyrody. Szukamy o nich informacji i niejednokrotnie stwierdzamy, że Ktoś już je dla nas odkrył. Odkrył i uprzystępniał w formie odznaki regionalnej.

Tak więc obok odznak turystyki kwalifikowanej odznaki krajoznawcze a zwłaszcza regionalne odnalazły swoje miejsce w systemie odznak w Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym.

Dla wyjaśnienia terminu regionalnej odznaki krajoznawczej można przyjąć dwa kryteria. Pierwsze to kryterium terytorialne – region – opisywane jako obszar zdobywania odznaki. Przy czym nie zawsze regionem tym jest najbliższa okolica. Można bowiem wyróżnić odznaki międzynarodowe (gdzie obszar zdobywania odznaki wychodzi poza granice Polski), ponadregionalne (gdzie obszar zdobywania odznaki wychodzi ponad województwo będące siedzibą ustanawiającego odznakę) i odznaki regionalne (gdzie maksymalnym obszarem zdobywania jest województwo ustanawiającego odznakę). Drugim kryterium jest miejsce ustanowienia odznaki. Ustawiającym odznakę jest ogniwo PTTK – koło, klub, oddział, były zarząd wojewódzki, dawny okręg, rada oddziałów, forum oddziałów, porozumienie wojewódzkie oddziałów, Regionalna Pracownia Krajoznawcza, komisja turystyki kwalifikowanej lub Komisja Krajoznawcza Oddziału czy Zarządu Głównego PTTK – osadzone w konkretnym województwie..

W niniejszym opracowaniu przyjęto to drugie kryterium czyli miejsce ustanowienia odznaki. Temu kryterium podporządkowano również zbiór odznak turystycznych i odznak regionalnych autora niniejszego opracowania. Jednym z elementów tego zbioru, obok odznak (prezentowanych przy okazjach sympozjów turystycznych czy obchodów rocznicowych) znajdują się również regulaminy tych odznak i informacje, których brak jest w regulaminach jak chociażby o autorze znaku graficznego odznaki.

Dla lepszej czytelności tego opracowania jako miejsce ustanowienia odznaki przyjęto województwo. W załączniku nr 1, obok 16 województw wyodrębniono Komisje Zarządu Głównego PTTK, które ustanawiały (i ustanawiają) z własnej inicjatywy odznaki turystyczne (nie będące odznakami turystyki kwalifikowanej), a ich obszar zdobywania z reguły dotyczy całej Polski i weryfikacja tych odznak odbywa się we wszystkich województwach.

Do końca 2007 roku, w Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym, ustanowiono 341 odznak krajoznawczych i odznak regionalnych. Z tej liczby zdobywać można aktualnie 279 odznak. Pozostałe, to odznaki, które ustanowione były na ściśle określony czas, np. jednego roku, lub odznaki, których zapisy regulaminowe wyczerpały się lub też takie, których ogniwo PTTK je ustanawiające zniknęło z życia Towarzystwa (zaprzały działalności lub zostały rozwiązane) i nie znalazło się inne ogniwo kontynuujące weryfikację odznaki. Liczby ustanowionych odznak w poszczególnych województwach przedstawia załącznik nr 1.

Jak widać z zestawienia absolutnym rekordzistą wojewódzkim, w którym ustanowiono największą liczbę odznak turystycznych i regionalnych jest województwo śląskie. Działające na jego terenie ogniwa Towarzystwa ustanowiły 51 odznak, z czego 45 odznak funkcjonuje aktualnie. Na drugim miejscu jest województwo mazowieckie z ustanowionymi 43 odznakami, w tym 37 funkcjonującymi aktualnie. W województwach warmińsko-mazurskim i podlaskim ustanowiono najmniej odznak turystycznych i regionalnych; w obu przypadkach po 5, z czego po 4 funkcjonują aktualnie.

Pozostałe województwa grupują się w dwóch obszarach ilościowych ustanawiania odznak regionalnych. Pierwsza grupa (6 województw: dolnośląskie, lubuskie, opolskie, podkarpackie, pomorskie, świętokrzyskie) gdzie ustanowiono od kilku do kilkunastu odznak regionalnych, i druga grupa (6 województw: kujawsko-pomorskie, lubelskie, łódzkie, małopolskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie) gdzie ustanowiono w granicach dwudziestu odznak regionalnych.

Jak już wspomniano oddzielną grupę stanowią odznaki ustanowione przez Komisje ZG PTTK, w dużej części odznaki te ustanawiane były jako czasowe – podkreślające jakieś wydarzenie, z reguły rocznicowe, obchodzone w Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym. Komisje te ustanowiły 36 odznaki, z których aktualnie funkcjonuje 20.

Należy zwrócić uwagę, że czas powstawania odznak regionalnych należy podzielić na dwa okresy. Do roku 1999 wszystkie odznaki krajoznawcze i regionalne ustanawiane były przez ZG PTTK na wniosek zainteresowanego ogniwa PTTK. Był to czas kiedy Komisja Krajoznawcza ZG PTTK miała pełne rozeznanie co do funkcjonowania odznak regionalnych. Po roku 1999 ustanawianie odznak regionalnych i krajoznawczych odbywa się już bez ingerencji centrali. Jest tylko jeden wymóg: o ile normy zdobywania odznaki dotyczą całej Polski – regulamin odznaki powinien być uzgodniony z Komisją Krajoznawczą ZG PTTK. Nie zawsze zapis ten jest jednak wypełniany.

Niejednokrotnie jednostki terenowe nie widzą potrzeby pochwalenia się, że ustanowiły „swoją” odznakę, a gdy nawet przyślą taką informację to nie zawsze jest ona szeroko upubliczniana.

Najstarszą odznaką turystyczną, którą można określić mianem regionalnej, jest ustanowiona przez Zarząd Główny PTTK w 1959 roku „Odznaka Turystyczna Ziemi Zachodnich”. Jej obszar zdobywania określono jako ziemie zachodnie Polski (ówczesne województwa: wrocławskie, opolskie, zielonogórskie i szczecińskie) co miało odbicie w symbolice tej odznaki poprzez umieszczenie w jej wizerunku herbów czterech miast: Wrocławia, Opola Zielonej Góry i Szczecina. Odznaka była trzystopniowa a czas jej zdobywania zakreślono na lata 1959 – 1966, co miało ścisły związek z obchodami 1000-lecia Państwa Polskiego.

Natomiast najstarszymi funkcjonującymi do dziś odznakami regionalnymi są: Odznaka Turystyczna „Miłośnik Roztocza” ustanowiona na wniosek Oddziału PTTK w Zamościu w grudniu 1965 roku. Odznaka jest jednostopniowa i jej zdobycie polega na 5-cio krotnym odwiedzeniu Roztocza w ciągu 5 lat, oraz Odznaka Krajoznawcza „Szlakami Tysiąclecia po Ziemi Kieleckiej” ustanowiona na wniosek Oddziału PTTK w Kielcach w styczniu 1966 roku. Odznaka jest trzystopniowa i jej zdobycie polega na zwiedzeniu stosownej dla danego stopnia liczby obiektów krajoznawczych ze 100 wymienionych w regulaminie odznaki.

W kolejnych latach ustanawiano kolejne odznaki, średnio do 10 w ciągu roku. Od roku 2000 obserwuje się zwiększoną ilość ustanawianych odznak regionalnych – około 20 rocznie.

Liczbę ustanawianych corocznie odznak turystycznych i odznak regionalnych ilustruje tabela nr 2.

Nie ma reguły co do ustanawiania ilości stopni odznak regionalnych. Przy ustanawianiu odznak wielostopniowych ich regulaminy są tak układane by stopień najniższy miał najmniejsze wymagania do ich zdobycia. Są tak ułożone by zachęcić, zwłaszcza najmłodszych turystów, do jej zdobywania. Stopień najwyższy oczywiście ma odzwierciedlenie w swojej nazwie odznaki jak np. „Szlakiem Powstania Wielkopolskiego” – stopień złoty z wawrzynem, czy stopień złoty z diamentem przy odznakach z terenu województwa kujawsko-pomorskiego: Regionalnej Odznace Krajoznawczej PTTK „Szlakiem kościołów gotyckich Ziemi Chełmińskiej” i Regionalnej Odznace Krajoznawczej PTTK „Szlakiem zamków, dworów i pałaców Ziemi Chełmińskiej”. Czasami najwyższy stopień odznaki przybiera nazwę honorowego, jak np. w odznace „Szlakami architektury sakralnej w Polsce” ustanowionej przez Oddział Łódzki, gdzie poza przyznaniem jej osobom szczególnie zasłużonym dla krajoznawstwa, odznaka ta jest zdobywana jako ostatni, siódmy stopień tej odznaki.

Są Oddziały, które niejako specjalizują się w ustanawianiu odznak regionalnych. Do niewątpliwych rekordzistów w tej dziedzinie należy Oddział

Wojskowy PTTK w Chełmie. Ustanowił on i weryfikuje 13 (trzynaście!) odznak regionalnych.

Niewiele ustępuje mu w ustanawianiu odznak regionalnych Oddział PTTK w Szamotułach – ustanowił on i weryfikuje 8 odznak regionalnych.

W ustanawianie i weryfikowanie regionalnych odznak krajoznawczych zaangażowanych jest 138 jednostek organizacyjnych PTTK. Do tej liczby należy dodać jeszcze Komisje ZG PTTK, ustanawiające odznaki, które z reguły w swoich zapisach regulaminowych podają jako jednostki weryfikujące – weryfikaty terenowe odznak na terenie całej Polski odpowiedniej dziedziny turystyki kwalifikowanej.

Na koniec można przytoczyć kilka ciekawostek związanych z odznakami regionalnymi.

Największą ustanowioną i przyznawaną aktualnie odznaką jest jednostopniowa Odznaka Krajoznawcza „Wędrownik Krajny” (o wymiarach 116 x 114 mm). Odznaka jest w formie papierowej wklejki. Ustanowiona została w 1989 roku przez Oddziały PTTK w Sępólnie Krajeńskim i Złotowie.

Najmniejszą ustanowioną odznaką była trzystopniowa „Łódzka Odznaka Turystyczna” (o wymiarach 13 x 9,5 mm). Odznakę wykonaną w metalu ustanowił w 1973 roku Zarząd Oddziału PTTK w Łodzi (odznaka nie jest już weryfikowana).

Najmniejszą przyznawaną aktualnie odznaką jest trzystopniowa „Krajoznawcza Odznaka Morska” (o średnicy 19 mm). Emaliowana odznaka została ustanowiona w 1986 roku na wniosek Zarządu Oddziału PTTK Marynarki Wojennej w Gdyni.

Najliczniejszą odznaką jest Regionalna Odznaka Krajoznawczo-Turystyczna PTTK „Sympatyk Otwocka” ustanowiona w 1981 roku przez Zarząd Oddziału PTTK w Otwocku. Ma ona 8 stopni: popularny (bez stopni), mały – trzystopniowy (brązowy srebrny i złoty), duży – trzystopniowy (brązowy, srebrny i złoty) i jubileuszowy (bez stopni) – zdobywany co pięć lat w rocznicę nadania praw miejskich Otwockowi).

Zachęcam do zdobywania regionalnych odznak krajoznawczych, które przybliżają i wskazują na najpiękniejsze obiekty w regionie. Spotkajmy się na szlaku.

Zbigniew Lewandowski
Komisja Historii i Tradycji ZG PTTK

ODZNAKI TURYSTYCZNE i REGIONALNE ODZNAKI TURYSTYCZNE PTTK
ustanawianie w latach 1959 - 2007

ROK	1959	Razem
Ogółem	1	1
Czasowe	1	1
Historyczne	-	-
Aktualne	-	-

ROK	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	Razem
Ogółem	-	-	-	-	-	1	1	1	4	4	11
Czasowe	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Historyczne	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	4
Aktualne	-	-	-	-	-	1	1	-	4	-	6

ROK	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	Razem
Ogółem	3	-	4	2	2	5	7	7	3	6	39
Czasowe	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Historyczne	1	-	-	1	-	1	2	4	-	4	13
Aktualne	2	-	3	1	2	4	5	3	3	2	25

ROK	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	Razem
Ogółem	7	10	7	10	6	6	4	4	8	8	70
Czasowe	-	-	-	-	-	1	-	1	2	1	5
Historyczne	3	1	-	4	1	-	1	1	-	2	13
Aktualne	4	9	7	6	5	5	3	2	6	5	52

ROK	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Razem
Ogółem	3	1	8	5	4	6	5	7	8	5	52
Czasowe	-	-	3	3	2	2	1	2	1	-	14
Historyczne	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Aktualne	2	1	5	2	2	4	4	5	7	5	37

ROK	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007			Razem
Ogółem	14	19	15	23	15	24	21	27			158
Czasowe	2	1	2	1	-	-	2	2			10
Historyczne	-	-	-	-	-	-	-	-			-
Aktualne	12	18	13	22	15	24	19	25			148

LATA	bez daty	50-te	60-te	70-te	80-te	90-te	00-te	SUMA
Ogółem	10	1	11	39	70	52	158	341
Czasowe	-	1	1	1	5	14	10	32
Historyczne	-	-	4	13	13	1	-	30
Aktualne	10	-	6	25	52	37	148	279

LP	WOJEWÓDZTWO	Liczba odznak			
		OGÓLEM	CZASOWE	HISTORYCZNE	AKTUALNE
1	2	3	4	5	6
0	Komisje ZG PTTK	36	12	4	20
1	Dolnośląskie	15	2	1	12
2	Kujawsko-pomorskie	19	0	4	15
3	Lubelskie	23	2	2	19
4	Lubuskie	13	1	0	12
5	Łódzkie	18	1	4	13
6	Małopolskie	26	2	1	23
7	Mazowieckie	43	3	3	37
8	Opolskie	15	1	0	14
9	Podkarpackie	9	1	2	6
10	Podlaskie	5	0	1	4
11	Pomorskie	9	0	0	9
12	Śląskie	51	1	5	45
13	Świętokrzyskie	11	1	0	10
14	Warmińsko-mazurskie	5	0	1	4
15	Wielkopolskie	24	0	1	23
16	Zachodniopomorskie	19	3	3	13
	RAZEM	341	30	32	279

Liczba odznak ustanowionych przez jednostki PTTK w latach 1959-2007